

Іванчишин І. І.

здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.985/132.1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ

Висвітлено актуальні проблемні питання організаційно-тактичного забезпечення проведення слідчого огляду при розслідування злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями. Проаналізовано наявні в юридичній літературі точки зору щодо цього питання, запропоновано організаційні заходи і тактичні прийоми проведення слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: слідчий огляд, організація, тактика, тактичні прийоми, організаційне забезпечення.

Постановка проблеми. Зміна характеру та структури злочинності, значне зростання кількості злочинів, учинених організованими злочинними угрупованнями, складність їх розкриття й розслідування, ускладнення зв'язку між їхніми членами та лідерами зумовлює необхідність детальної розробки і реалізації тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових дій) при розслідуванні організованої злочинної діяльності. Розслідування вказаних злочинів обґрунтовано належить до одного зі специфічних й складних видів слідчої діяльності. Особливе місце серед слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання доказової інформації з матеріальних джерел, належить огляду. Значення слідчого огляду під час досудового розслідування важко переоцінити. Вказана слідча (розшукова) дія дозволяє слідчому безпосередньо сприймати місце події, об'єкти з метою виявлення слідів злочину та з'ясування обставин події, що має значення для кримінального провадження; скласти уявлення про механізм злочину і особу злочинця (членів кримінального угруповання та їхнього лідера); встановити причини та умови, що сприяли вчиненню злочину; висунути оперативно-розшукові та слідчі версії і правильно визначити напрями подальшого розслідування. Від своєчасності й якості проведення огляду у багатьох випадках залежить успіх у розслідуванні зазначених злочинів, забезпечення викриття злочинного угруповання та притягнення його лідера (організатора конкретного злочину) до кримінальної відповідальності.

Огляд є досить складною слідчою (розшуковою) дією, що вимагає високої кваліфікації працівників, що беруть у ньому участь (слідчих, працівників оперативних підрозділів і патрульної поліції та ін.). Огляду характерна бага-

томанітність об'єктів, що підлягають дослідженню. Зважаючи на це, ефективно проведення цієї слідчої (розшукової) дії багато у чому залежить від правильного й ефективного володіння та оперування слідчими тактичними прийомами (комбінаціями) і застосування їх у правоохоронній практиці.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Загальна організація і тактика огляду досить повно висвітлені вченими в юридичній літературі. Вагомий внесок у розробку наукових основ проведення огляду зробили відомі вчені-криміналісти та процесуалісти, зокрема В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.Є. Биховський, Г.І. Грамович, С.П. Єфімичев, В.П. Колмаков, В.С. Кузьмічов, Н.І. Кулагін, Г.А. Матусовський, В.І. Попов, М.В. Салтевський, В.М. Тертишник, Ю.Д. Федоров, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько, І.М. Якімов, М.П. Яблоков, О.Ю. Ямпольський та багато інших. Значущість проведених наукових досліджень безсумнівна і досить велика, оскільки ця слідча (розшукова) дія досить широко застосовується у правоохоронній практиці і є досить розповсюдженим способом збирання фактичних даних. Однак детальнішого висвітлення потребують питання організації і тактики проведення огляду з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

Отже, метою цієї статті є висвітлення особливостей організаційно-тактичного забезпечення проведення огляду з урахуванням сучасних потреб слідчої практики.

Виклад основного матеріалу. Огляд належить до числа початкових, неповторних та незамінних слідчих (розшукових) дій. Практика свідчить, що дану процесуальну дію не можна замінити іншими слідчими (розшуковими) діями, зокрема допитами лідерів групи, осіб, які є очевидцями злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі дати у своїх показаннях необхідного обсягу інформації, яку може виявити слідчий безпосередньо під час проведення огляду місця події, застосовуючи засоби криміналістичної техніки та допомогу спеціалістів. Під час огляду місця події оглядають усі об'єкти, які можуть мати відношення до злочину, залежно від конкретної слідчої ситуації, за внутрішнім переконанням слідчого. Тому інформативність огляду є набагато вищою, ніж, наприклад, обшуку чи слідчого експерименту.

Огляд є однією з першочергових та невідкладних слідчих (розшукових) дій та полягає у безпосередньому сприйнятті об'єктів з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення у кримінальному провадженні [1, с. 217].

Криміналістикою і слідчою практикою вироблено такі загальні вимоги, які стосуються усіх видів оглядів:

а) єдине керівництво оглядом: оглядом завжди керує слідчий, а інші учасники надають йому допомогу, що сприяє планомірності та погодженості у діях. Вказівки слідчого з приводу огляду є обов'язковими для усіх учасників слідчої (розшукової) дії;

б) невідкладність огляду: огляд повинен здійснюватися негайно після отримання повідомлення про злочин, що забезпечує отримання всебічної ін-

формації про подію й оперативність у здійсненні розшукових заходів. Огляд може бути відкладений у зв'язку з несприятливими умовами, але з обов'язковим забезпеченням охорони місця події. Між одержанням вихідної інформації про учинення злочину і початком проведення огляду повинен проходити мінімальний проміжок часу. Необґрунтоване зволікання огляду призводить до негативних наслідків, зокрема зміни обстановки на місці події та знищення слідів злочину і речових доказів;

в) повнота огляду: усі ділянки й об'єкти, які пов'язані із механізмом злочину і несуть будь-яку інформацію, що має значення для справи, повинні бути виявлені, зафіксовані та досліджені. Поверхневий огляд не сприяє розслідуванню, а навпаки – створює певні труднощі та безладдя на місці злочину;

г) застосування науково-технічних засобів, без чого виявлення, фіксація і вилучення слідів злочину є неможливим. Лідери кримінальних угруповань нерідко застосовують спеціальні заходи щодо знищення слідів злочину. У кожному конкретному випадку сліди є нечисленними, тому необхідно проводити ретельний огляд із застосуванням усіх криміналістичних можливостей;

д) використання оперативно-розшукової інформації, що дозволяє отримати додаткові відомості про характер події, осіб, причетних до злочинів, місцезнаходження й ознаки об'єктів, які мають значення у провадженні;

е) взаємодія слідчого з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності, що дозволяє більш ефективно проводити дану слідчу (розшукову) дію [5; 6].

Однією з умов ефективного проведення огляду є ретельна й всебічна його підготовка. Відсутність підготовчих заходів призводить до поверховості і неповноти оглядів. Після проведення підготовчих заходів слідчий переходить до робочого етапу, який складається з низки тактичних заходів, що передують самому огляду та супроводжують його. Під тактикою огляду слід розуміти комплекс найбільш ефективних способів дій, або найбільш доцільну лінію поведінки слідчого, що забезпечує виявлення максимальної кількості слідів злочину та речових доказів, інформації про досліджувану подію. Загалом, до основних організаційно-тактичних заходів огляду можна віднести: правильне визначення меж огляду; розстановку сил та засобів; обрання найдоцільнішого порядку пересування місцем події під час огляду; визначення методу огляду обстановки місця події та окремих її елементів. При розслідуванні організованої злочинної діяльності основною особливістю огляду є специфіка визначення його меж. Як свідчить слідча практика, помилки у визначенні меж огляду допускалися саме у випадках механічного фіксування слідів і обстановки на місці події, без їх осмислення. Але саме характер події і обстановка визначають у кожному конкретному випадку межі території, яка повинна оглядатися. Через необґрунтоване звуження меж залишаються без огляду ті ділянки місцевості, на яких можуть знаходитися об'єкти, які безпосередньо пов'язані зі злочином. Тактика огляду має певні особливості, які залежать від конкретної слідчої ситуації, або від того, що оглядається: місце учинення злочинів чи місце події [5; 6].

При огляді важливе значення має послідовність його проведення, яка

обумовлюється обставинами кожного конкретного випадку. Проте, будучи обраною слідчим на початку огляду, вона повинна витримуватися до кінця і забезпечити огляд усіх об'єктів, що мають значення для провадження.

Методи огляду умовно можна класифікувати за різними підставами:

1) за глибиною дослідження: а) загальний (слідчий, не змінюючи обстановки, обходить територію місця події, отримуючи уявлення про характер події, встановлює положення предметів і явищ, аналізуючи їх взаємозв'язок. Після чого визначає межі огляду, розстановку сил та засобів, порядок руху учасників огляду та методи дослідження обстановки в цілому та окремих її елементів); б) детальний (ретельне дослідження слідів злочину та речових об'єктів. Огляд проводиться коли обстановка місця події зафіксована у протоколі або за допомогою відеозапису);

2) за повнотою дослідження: а) суб'єктивний метод огляду передбачає дослідження обстановки тільки у місцях розташування слідів та інших речових об'єктів, визначених відповідно до механізму злочину; б) об'єктивний метод полягає у всебічному дослідженні всієї обстановки в цілому;

3) за характером дослідження: а) статичний метод (огляд місця події без порушення обстановки і механічного переміщення у просторі окремих слідів злочину та інших речових доказів з місця виявлення); б) динамічний метод (дозволяє досліджувати об'єкти пізнання у динаміці – їх можна пересувати, описувати, вимірювати, моделювати, всебічно досліджувати їх ознаки);

4) за послідовністю застосування: а) концентричний метод (огляд проводиться від периферії до центру. Метод застосовується, коли немає чітко визначеного центру місця події, і проведення огляду пов'язане із виявленням слідів прибуття й відходу злочинців з місця злочину, засідки або очікування об'єкту злочину); б) ексцентричний метод (огляд проводиться від центру місця події до периферії. Метод використовується для огляду місця події, яке має певний центр; в) фронтальний метод – являє собою огляд значних за площею ділянок місцевості. Цей метод застосовується із залученням допоміжної групи, яка розміщується у лінію і рухається фронтально; г) секторний метод (дослідження території за секторами): слідчий, перебуваючи у центрі досліджуваної території, за компасом визначає напрямок магнітного меридіану і за ходом годинної стрілки відкладає сектор, наприклад, з кутом у 30° . Оглянувши територію одного сектора, він відкладає другий, після його дослідження – третій і так далі, поки не дослідить усю територію в цілому [5, с. 146].

Методи огляду місця події можуть бути й комбінованими, залежно від слідчої ситуації, що склалася під час проведення слідчої (розшукової) дії. Так, при огляді ділянки місцевості зі значними розмірами слідчий розбиває усю територію на квадрати, кожний з яких оглядає концентричним, ексцентричним або фронтальним методами залежно від слідчої картини злочину. Методи огляду у конкретній слідчій (розшуковій) дії виступають як тактичні прийоми дослідження. Питання про послідовність огляду місця події повинне вирішуватися слідчим залежно від обставин, умов й обстановки огляду та слідчої ситуації, що склалася на певному етапі розслідування.

Огляд необхідно поєднувати з комплексом оперативно-розшукових заходів. Оперативно-розшукові заходи, що застосовуються у розслідуванні організованої злочинної діяльності, можна поділити на три групи: а) загороджувальні (патрулювання, охорона, оточення території, організація засідок, блокування місцевості); б) попереджувальні (оповіщення населення про злочин та усі територіальні органи з метою організації спільних заходів); в) допоміжні (застосування службових собак, переслідування злочинців за «гарячими» слідами, використання пошукових систем) [3, с. 545; 4, с. 160].

Огляд можна вважати закінченим, якщо на усі питання, що впливають з події злочину, одержано повну інформацію, зокрема про механізм і спосіб учинення злочину; встановлено лідера угруповання та активних його членів тощо.

Заключний етап огляду полягає в узагальненні, аналізі й оцінці зібраної інформації та фіксації його результатів. Про проведення огляду слідчий складає протокол. До додаткових засобів фіксації можна віднести фотозйомку, відеозапис, складання планів, схем, графіків, креслень та ін.

Підсумовуючи, слід зазначити, що від повноти й об'єктивності огляду багато у чому залежить доказове значення цієї слідчої (розшукової) дії. Неуважне та поверхневе проведення слідчого огляду тягне за собою втрату речових доказів, які дозволяють довести провину членів злочинних угруповань (особливо їхніх організаторів, лідерів), і, як наслідок, «зупинення» кримінального провадження.

Висновок. Досягнення мети огляду можливе лише за умови своєчасного його проведення, використання різноманітних тактичних прийомів (комбінацій) та методів. Для визначення послідовності проведення огляду необхідно враховувати слідчу ситуацію, що склалася, і використовувати наявну інформацію про учинений злочин, визначаючи найбільш ймовірні місця знаходження слідів злочину та інших речових доказів. Слідчий огляд можна вважати позитивним, якщо досягнуто кінцеву мету даної слідчої (розшукової) дії – виявлено сліди злочину, встановлено лідера злочинного угруповання й активних його членів, є достатня інформація для висунення загальних і окремих слідчих й оперативно-розшукових версій, отримано достатні відомості для організації розшуку й затримання злочинців та викраденого майна, встановлення свідків та ін.

Бібліографічні посилання

1. Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. / за ред. В. Ю. Шепітька. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.
2. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник у 2-х ч. – Ч. 2 / М. В. Салтевський. – Харків : Консум, 2001. – 528 с.
3. Синєокий О. В. Планування та організація розслідування кримінальних справ про умисні вбивства, які скоєні в умовах неочевидності : науково-практичне видання для прокурорів, слідчих та оперативних працівників карного розшуку / О. В. Синєокий. – Запоріжжя : Дике Поле, 1999.
4. Жогин Н. В., Фаткуллин Ф. Н. Предварительное следствие в советском уголовном

процессе / Жогин Н. В., Фаткуллин Ф. Н. – М. : Юрид. лит., 1965.

5. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. – 304 с.

6. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. – 496 с.

Иванчишин И.И. Организационно-тактическое обеспечение проведения осмотра при расследовании преступлений, совершенных организованными группировками. Рассмотрены актуальные проблемные вопросы организационно-тактического обеспечения проведения следственного осмотра при расследовании преступлений, совершенных организованными преступными группировками. Проанализированы имеющиеся в юридической литературе мнения по этому вопросу, предложены организационные меры и тактические приемы проведения следственного (розыскного) действия.

Ключевые слова: следственный осмотр, организация, тактика, тактические приемы, организационное обеспечение.

Ivanchyshyn I.I. Organizational-tactic support of conducting crime scene examination during investigation of crimes committed by organized groups. This scientific article is about treatment of the actual problem questions of carrying out of investigatory inspection.

The author have analyzed the points of view available in the legal literature on these questions and offered the tactical method of carrying out of investigatory actions.

Keywords: investigatory inspection, interrogation, tactics, tactical method, tactical security.

Надійшла до редакції 26.12.2016

Каторкін Р.А.

ад'юнкт

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.343.5

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЗОВУ НА СТРОКОВУ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ, ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЗА ПРИЗОВОМ ОСІБ ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ В УКРАЇНІ У XX СТОЛІТТІ

Розглянуто розвиток на землях сучасної України кримінально-правових норм, що регулювали відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу у XX столітті, проаналізовано їх основні недоліки та переваги.

Ключові слова: ухилення, призов, строкова військова служба, злочин, покарання, офіцерський склад, Кримінальний кодекс.